

Lode Wils, *Van de Belgische naar de Vlaamse natie. Een geschiedenis van de Vlaamse Beweging*, Leuven-Den Haag, Acco, 2009, 330 pp., ill., ISBN 97890334741700

Van de Leuvense emeritus hoogleraar en historicus Lode Wils, geboren in 1929 en hoogleraar in Leuven van 1965 tot 1994, zal niet gezegd worden dat hij, eenmaal hoogleraar zijnde, op zijn lauweren rustte.

Voor zijn professoraat had hij met twee doctoraten (*Kanunnik Jan David en de Vlaamse beweging van zijn tijd* (1956) en *Het ontstaan van de Meetingpartij te Antwerpen en haar invloed op de Belgische politiek* (1963-aggregatieproefschrift) en andere publicaties alleen goede reputatie als historicus opgebouwd. Zijn studie over de Meetingpartij mag gerust baanbrekend genoemd worden als het gaat om onderzoek naar de politieke ontwikkelingen in de Vlaamse beweging.

Als hoogleraar maakte hij in 1971 naam met een kritische studie over het activisme en zijn Groot-Nederlandse betrekkingen (*Flamenpolitiken Aktivisme*). Hij bracht als eerste duidelijk in beeld hoe de Duitse overheid al vanaf het begin van de Eerste Wereldoorlog in de Groot-Nederlandse beweging in Nederland en in de verschillende groepen binnen de Vlaamse beweging in Vlaanderen infiltreerde met het duidelijke opzet de Belgische eenheid en godsvrede te ondermijnen. Wils maakt ook korte metten met de mythe die de Vlaams-nationalisten en hun medestanders in stand hielden, dat alle collaboratie toch voor de goede zaak, Vlaanderens heil en redding, zou zijn geweest. Het boek betekende het einde van de conciliante geschiedschrijving en Wils heeft met zijn kritiek school gemaakt.

Ook zijn driedelige studie *Honderdjaar Vlaamse Beweging. De geschiedenis van het Davidsfonds* (1977-1989) was veel meer dan een geschiedenis van het Davidsfonds.

Vlak voor zijn emeritaat verscheen *Van Clovis tot Happart* (1992) en dan noem ik niet de vele

artikelen en bijdragen (vgl. de bundel die bij zijn afscheid werd gepresenteerd: *Vlaanderen. België. Groot-Nederland. Mythe en Geschiedenis* (1994).

Na zijn emeritaat verscheen de vijfdelige biografie over Frans Van Cauwelaert, een herdruk van *Clovis tot Happart*, nu getiteld van *Clovis tot Di Rupo* (2005) en de bovengenoemde bundel opstellen. Veel daarvan verscheen in *Wetenschappelijke tijdingen*, het tijdschrift waarvan Lode Wils vanaf 1981 een zeer actief mederedacteur is.

Wat opvalt aan dat grote aantal publicaties is in de eerste plaats de grondigheid waarmee het boek of artikel is gebaseerd op gedegen literatuurstudie én op archiefonderzoek. Wils behoort zeker niet tot het genus hoogleraren dat zich vooral bezighoudt met essay-achtige schrijfsels. Wat ook opvalt is dat de polemiek niet geschuwd wordt – ik zou zeggen integendeel, zij is vaak een wezenlijk onderdeel van de studie en zij geeft er een zekere levendigheid aan.

In de voorliggende bundel zijn de grote thema's uit Lode Wils' werk weer aanwezig: nationale identiteit en Vlaamse natie; de Belgische revolutie van 1830, activisme - Groot-Nederland - Pieter Geyl; het daensisme; de verhouding katholiek-liberaal rond het einde van de 19de en het begin van de 20ste eeuw; de rol van het ACW tegenover de katholieke partij; de taalwetgeving in het onderwijs. Het zijn onderwerpen waar Wils eerder overschreef, maar die na 1995 opnieuw zijn aandacht trokken en tot nieuw onderzoek leidden. De bijdragen in deze bundel zijn al eerder verschenen o.a. in *Wetenschappelijke tijdingen* met uitzondering van *De Frontbeweging aan de IJzer* en de laatste bijdrage *De groei van de Vlaamse natie*.

Over Lode Wils' scherpe en naar mijn mening ook niet altijd terechte kritiek op de Groot-Nederlandse beweging en haar paladijnen als daar zijn F.C. Gerretson en P. Geyl heb ik meer dan eens geschreven en ook argumenten contra aangevoerd. Zie *Ons Erfdeel*, 1985, nr. 4,

pp. 616-620 over 100 jaar Vlaamse beweging, dl. 2, in *Wt*, jg. 54, 1995, nr. 1, pp. 47-55 over Wils' afscheidsbundel en in *Wt*, jg. 60, 2001, nr. 3, pp. 191-196 en *Wt*, jg. 64, 2005, nr. 4, pp. 250-254 over twee delen van zijn biografie over Frans Van Cauwelaert.

Los van die kritiek, die ik handhaaf, wil ik hier vastleggen dat Wils' publicaties mij zeker met een kritischer en meer afstandelijker blik naar de geschiedenis van de Groot-Nederlandse beweging en haar actoren hebben leren kijken. Wat mij echter nog steeds stoort, is de voortdurende verbinding die Wils legt tussen het zijns inziens democratisch achterblijven van Nederland in de 19de en ook 20ste eeuw (het Nederlandse staatsrecht is niet gebaseerd op het begrip volkssoevereiniteit) en de sterke banden met Duitsland op economisch, politiek en cultureel gebied. Die banden worden zonder meer aan de Groot-Nederlandse beweging gekoppeld en ook aan Geyl. Het suggereert ook dat de beweging met die koppelingen aan Duitsland ook zonder meer de nationaalsocialistische weg zou inslaan.

Als kritiek op Wils' standpunt kan men in ieder geval aanvoeren dat het ontbreken van volkssoevereiniteit als uitgangspunt voor een al dan niet democratisch functioneren van een staat op zich geen zinnig uitgangspunt is. Er zijn democratische staten die het zonder de volkssoevereiniteit doen (Groot-Brittannië, de Verenigde Staten) en die toch democratisch genoemd mogen worden.

Verder hebben de nauwe banden tussen Nederland en Duitsland niet tot innige politieke relaties geleid. De neutraliteitspolitiek, die heilig was, hield dat tegen, als de relatie al gewild werd. Er is naast de bewondering altijd ook een zeker wantrouwen tegenover 'den Pruis' geweest.

De Groot-Nederlandse beweging was primair anti-Frans gericht, kende zeker bewonderaars van Duitsland en dat tot in het nationaalsocialistische Duitsland toe, maar dat kan niet als een pars pro toto gelden. Er waren wel degelijk

andere geluiden, die kritisch stonden tegenover Duitsland en het nationaalsocialisme. Met name na 1945 is de Groot-Nederlandse beweging te gemakkelijk in haar geheel geassocieerd met de NSB, met Zwart Front en met de bloed en bodem theorieën van het nationaalsocialisme.

Veel aandacht geeft Wils aan de revolutie van 1830. Met een ruime keuze aan teksten uit de pers en andere bronnen geeft hij de ernstige kritiek weer die in het zuiden op het dominante Hollandse bestuur van het Verenigd Koninkrijk werd uitgeoefend. Het bestuur was ondemocratisch, Hollandocentrisch en had geen oog voor het katholicisme en de taalproblemen in de zuidelijke gewesten. Was de revolutie te vermijden geweest? Zeker was de oppositie niet primair op afscheiding gericht, maar het helen van de punten van kritiek werd steeds meer een onmogelijke opgave. Zeker ook omdat het inzicht in het noorden dat er wat veranderd diende te worden grotendeels ontbrak. Eén enkele oorzaak voor de revolutie is er niet. We zullen moeten leven met een 'vergruisd beeld' om de Amsterdamse historicus Jan Romein (1893-1962) te citeren.

Over de verhouding tussen de katholieken en de liberalen einde 19de en begin 20ste eeuw is reeds veel gepolemiseerd. Een van de kernpunten is waarom na een korte fase van taalwetgeving dit proces vrijwel tot stilstand kwam tot 1914. Was het omdat de liberalen en socialisten niet meewerkten of was het omdat de katholieken niet wilden? Wils legt de nadruk op het felle antiklerikalisme bij de liberalen en socialisten en op de opkomende Waalse beweging die toen ook onder de Franstaligen in Vlaanderen weerklink vond. In die situatie was een verdere taalwetgeving vanwege de politieke vrede niet haalbaar. Maar speelde ook niet mee dat de conservatieve katholieken de liberalen nodig hadden om het algemeen enkelvoudig kiesrecht buiten de deur te houden. Daarvoor werd de taalwetgeving, waar de conservatieve katholieke elite toch al weinig

mee had tegengehouden.

Lode Wils' studie over het activisme en zijn verdere bijdragen, ook in deze bundel, brachten mij op de volgende gedachte: zou het geen aanbeveling verdienen om het activisme en de frontbeweging meer als een eenheid te behandelen. Ideologisch stonden beide bewegingen, ook al verschilde de aanhang, uiteindelijk hetzelfde voor: een federaal bestuur voor België. Over de uiteindelijke vorm kon men nader beraad voeren. Noch de Groot-Nederlandse gedachte noch het zelfstandige Vlaanderen had een grote aanhang. Wils heeft alle gelijk van de wereld als hij stelt dat het activisme bovenal een Duitse actie is geweest om in België een verdeel-en-heerspolitiek te voeren, maar ik stel er wel tegenover dat het gedachtegoed van de activisten en van de fronters al vóór 1914 gevormd was en dat geldt ook voor het op zich vrij vage ideaal van een Groot-Nederlandse politieke gemeenschap.

Is het zelfs niet zo dat onder de Vlaams-nationalisten in het interbellum de aandacht in de eerste plaats uitging naar macht in de Belgische staat zelf en dat de Groot-Nederlandse gedachte er meer pour la frime diende? Zo mocht ook federalisme volgens een harde anti-Belgische kern niet verdedigd worden, maar de praktijk was anders.

Nog een opmerking over de vorming van het VNV en Geyls optreden daarin. In 1933-1934 bepleitte Geyl een overgang van de Antwerpse fronters naar het VNV. Gaf hij daarmee als het ware groen licht aan extreemrechtse politieke idealen? Wils vindt van wel. Zeker is dat in het VNV toen al een duidelijke ontwikkeling in fascistische richting gaande was. Het blijkt ook uit het onderzoek van Bruno De Wever. Geyl wist van Herman Vos, zijn vriend die uitgetreden was en naar de socialisten was overgegaan dat het ideologisch niet goed zat. Ik denk dat Geyl allereerst vreesde voor weer nieuwe ruzies en afsplitsingen, wat de Vlaamse zaak geen goed zou doen. Ten tweede vrees ik dat hij toch onvoldoende geïnformeerd was

over de werkelijke gang van zaken. Vos stond inmiddels buiten de partij. Hendrik Borginon, een andere informant en correspondent, die wel contacten binnen het VNV had, meende echter dat Geyls vrees voor verrechtsing – die vrees was er dus wel – ongegrond was en dat de democratische krachten de overhand hielden. Ten derde – de lijst met Vlaamse correspondenten overziend (zie *Geyl en Vlaanderen, dl. III*), valt toch op dat Geyl eigenlijk geen contacten of maar heel weinig contacten had met de echte kern van Vlaams-nationalisten als Staf De Clercq, Reimond Tollenaere, Paul Beeckman, Gerard Romsee, Hendrik Elias e.a. Ten slotte zien we ook dat de betrekkingen met Vlaanderen verminderen in de jaren dertig en dat heeft zeker te maken met de verrechtsing in politicus, een ontwikkeling die Geyl niet wenste mee te maken. De aanmoediging in 1934 is dan ook een incident, veroorzaakt door gebrek aan kennis en niet gedragen door een welwillende houding ten aanzien van fascistisch gedachtegoed.

Nog een opmerking over Geyl. Wanneer Lode Wils op p. 192 de Rotterdamse historicus P. Blaas aanhaalt, die stelt dat rond 1940 “*Het oorspronkelijke uitgangspunt – de idee van de nationalistische kracht van de taal – door niemand (meer) [werd] gedeeld. Ook Geyl en Gerretson hadden dat in feite opgegeven als mythe.*” Wils meent dat dit te krachtig is uitgedrukt en hij heeft gelijk. In 1946 polemiseerde Geyl met zijn vriend G.J. Renier (1892-1962). Renier was Geyls opvolger in Londen en hij had in zijn inaugurele rede in 1945 Geyls these dat taal als natievormende factor de voornaamste was, verworpen. Geyl stelde dat hij zeker ook andere natievormende factoren erkende en ook erkende dat natievorming een continu proces was, maar dat de taal toch de “*standing invitation*” bleef. (Zie *Bijdragen voor de Geschiedenis der Nederlanden*, 1946, pp. 227-229.)

In de bijdrage over het Algemeen Christelijk Werkersverbond, de katholieke partij en de

taalwetgeving, beklemtonen Wils en E. Gerard tegenover M. Reynebeau de eigen onafhankelijke rol van het ACW in de initiatieven rond de taalwetgeving op het einde van de jaren twintig. Het ACW was geen bijwagen van de katholieke partij. Ook komt het *Compromis des belges* aan de orde. Hier stellen zij dat Camille Huysmans wel degelijk faciliteiten voor de Franssprekenden in Vlaanderen voorzag. De bijdrage over de taalwetgeving in het onderwijs is op twee punten interessant. Wils stelt vast dat ondanks alle kritiek die er op de wetgeving en uitvoering mogelijk was, zowel in het staatsonderwijs als in het vrije onderwijs, toch vanaf het begin van de wetgeving duidelijk sprake was van een verbeterende situatie in heel wat scholen, ook in het vrije onderwijs. Een ander punt is dat het einde van de schoolstrijd pas laat plaatsvond en wel in 1951 met een goede regeling voor de subsidiëring van het niet staatsgebonden onderwijs. Hier had België toch wat van Nederland kunnen leren, waar al in 1887 bij een grondwetwijziging het principe van subsidiëring mogelijk werd en in 1917 kwam bij de grondwetwijziging een principiële gelijkstelling en subsidiëring voor vrijwel het gehele onderwijs tot stand. Later uitgebreid tot het hoger en universitair onderwijs.

Verder bevat de bundel nog opstellen over Reimond Speleers, Hendrik Elias en Guido Gezelle, terwijl zoals al opgemerkt Henri Pirenne en Pieter Geyl ook uitgebreid aan de orde komen.

De bundel sluit af met opstellen over de Waalse beweging, waarin Wils met Chantal Kesteloot van mening verschilt over de doelen van de Waalse beweging. Strijdt deze nu wel of niet voor verfransing in Vlaanderen? Wils meent van wel.

Het laatste opstel gaat over de groei van de Vlaamse natie. Deze ontwikkeling heeft Wils steeds met zorg gadeslagen en becommentarieerd. Hij maakte zich ernstige zorgen om de ideologische invulling van het

nationalisme, een invulling die vaak sterk leunde op Vlaams-nationalistische idealen. Nog in zijn afscheidsbundel schreef hij: *“Tot de legitimering die in nationalistische kringen onafgebroken worden gecultiveerd en die in de toekomst allichruimer zullen worden verspreid, behoort de verheerlijking van August Borms en Cyriel Verschaeve, zoals het in Slowakije zal gebeuren met Mgr. Josef Tiso en in Kroatië met Ante Pavelic. De vraag is of wij een onafhankelijk Vlaanderen willen naar het voorbeeld van Slowakije en Kroatië.”*

We weten dat de Belgische staat voor Lode Wils geen verwerpelijk verschijnsel was en is. Maar het proces van federalisering was in 1995 alleen paar decennia aan de gang, het principe van de federale staat was al (1993) in de grondwet verankerd en dat was toch niet in de eerste plaats het werk geweest van de extreemrechtse Vlaamse elementen. Maar mogelijk heeft hij dat zelf ook ervaren, want in deze bundel schrijft hij, misschien wat berustend:

*“Ik weet niet of Wallonië al méér dan België een natie geworden is, maar Vlaanderen zeker wel. En in het plebisciet van elke dag verschuiven de stemmen verder.”* (p. 338)

Die onafhankelijkheid van Vlaanderen is er (nog) niet, maar wat wel belangrijk is: de democratische krachten hebben de overhand gehouden in het proces van de federalisering van de Belgische staat en van de Vlaamse natievorming daarbinnen. De kritische stem van Lode Wils in zijn vele publicaties heeft daartoe zeker een waardevolle bijdrage geleverd.

[Pieter van Hees]